

ТМ	Г. XXXV	Бр. 4	Стр. 1193-1222	Ниш	октобар - децембар	2011.
----	---------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

UDK 316.722(71) 323.11(71)

Превод

Примљено: 24. 8. 2011.

Кит Бантинг
Квинс универзитет
Департман за политичке науке
Кингстон, Онтарио
Канада
Вил Кимлика
Квинс универзитет
Департман за филозофију
Кингстон, Онтарио
Канада

КАНАДСКИ МУЛТИКУЛТУРАЛИЗАМ: ГЛОБАЛНЕ ТЕСКОБЕ И ЛОКАЛНЕ ПОЛЕМИКЕ*

Резиме

У великом делу света, а посебно у Европи, распрострањено је мишљење да мултикултурализам није успео, па ни Канада није остала имуна на растуће глобалне тескобе. Један број критичара сматра да филистарска опуштеност спречава Канађане да се суоче са све бројнијим примерима тензија и неуспеха у међуетничким односима. У овом раду ћемо анализирати полемику која се тренутно води око тога. Најпре ћемо се осврнути на глобални отпор према мултикултурализму, као и на разлоге због којих неки критичари виде знаке упозорења и у Канади. Затим ћемо анализирати примере који показују како се политика мултикултурализма спроводи у Канади, као и трендове у интеграцији имиграната и етничким односима. Показаћемо да у канадском мултикултурализму заиста постоје притисци и тензије, као и стварни проблеми који захтевају озбиљну пажњу. Али наше дијагностиковање проблема биће погрешно – а самим тим и начини за њихово решавање – уколико канадско искуство посматрамо кроз лупу европских полемика.

Кључне речи: мултикултурална политика, глобални контекст, канадски модел, интеграција имиграната, етнички односи

---

keith.banting@queensu.ca

kymlicka@queensu.ca

* Рад је први пут објављен у *The British Journal of Canadian Studies* 23 (1) (2010): 43–72

У великом делу света, а посебно у Европи, распрострањено је мишљење да је мултикултурализам “пропао” и да је време да се направи дистанца од мултикултурализма који је отишао “предалеко”. Канада донекле одступа од овог тренда: „општа“ подршка мултикултурализму је и даље релативно висока, а ни једна од водећих националних политичких партија се не залаже за укидање или одустајање од мултикултурализма. У ствари, Канађани су углавном задовољни стањем међуетничких односа у Канади, посебно када се они упореде са немирима до којих је дошло у Брадфорду, Паризу, Сиднеју, или порасту антиимигрантских партија у Данској, Аустрији и Холандији. Општи утисак је да је „канадски модел“ интеграције имиграната релативно успешан, и да захтева мање дораде, али не и крупне и корените заокрете.¹

Ипак, Канада није остала имуна на растућу глобалну забринутост када је реч о мултикултурализму. Један број аналитичара сматра да филистарска безбрижност спречава Канађане да се суоче са све бројнијим доказима о тензијама и неуспесима у међуетничким односима. Према мишљењу ових аналитичара, и Канада “хода у сну у правцу сегрегације” – да цитирамо сада већ добро познату реченицу Тревора Филипса (Trevor Phillips) у његовој критици мултикултурализма у Британији (Phillips 2005) – а отпор према мултикултурализму у Европи треба да послужи Канађанима као аларм за буђење.

У овом раду ћемо анализирати полемику која се тренутно око тога води. Најпре ћемо се кратко осврнути на глобални отклон од мултикултурализма, као и на разлоге због којих неки критичари виде знаке упозорења и у Канади. Затим ћемо детаљно анализирати примере који показују како се политика мултикултурализма спроводи у Канади, као и трендове у интеграцији имиграната и етничким односима. Желимо да покажемо да у канадском мултикултурализму одиста постоје притисци и тензије, али ће наше дијагностиковање проблема бити погрешно, а самим тим и начини за њихово решавање, уколико канадско искуство посматрамо кроз лупу европских полемика.

ГЛОБАЛНИ КОНТЕКСТ

Према мишљењу бројних стручњака, начињен је значајан заокрет када је реч о главним трендовима везаним за интеграцију имиграната у земљама западне демократије, и то од “мултикултурализма” ка “социјалној кохезији” и “интеграцији”. Док су седамдесете и

---

¹ Критички приказ актуелног стања етничких односа у Канади и поређење са Западном Европом видети у Banting, Courchene and Seidle 2007.

осамдесете године прошлог века све више експериментисале са мултикултурализмом и подржавале га, деведесете године прошлог века и прва декада двадесет и првог века су се суочиле са отпором, отклоним и одустајањем од мултикултурализма.

Холандија вероватно представља најизразитији пример одустајања од мултикултурализма. Ова земља је усвојила можда најамбициознији пакет мера за спровођење политике мултикултурализма у западној Европи осамдесетих година прошлог века, али је већ деведесетих година, када је започета њихова примена, кренуло и њихово ограничавање, да би се у првој декади 21. века од њих скоро потпуно одустало. Мултикултурализам је у Холандији замењен прилично грубим и присилним мерама “грађанске интеграције”, која се, барем за критичаре ове политике, не разликује од превазиђене асимилације.²

На холандски пример се сада у великој мери гледа као на прототип “неуспешног мултикултурализма” и помиње се у другим европским земљама онда када треба да послужи као аргумент за одустајање од већ прихваћених мера политике мултикултурализма, или једноставно за њихово не прихватање. То видимо, на пример, у Британији, где су се Нови Лабуристи дистанцирали од свог пређашњег обавезивања на мултикултурализам (Back et al 2002). А неколико европских земаља које су некада размишљале о прихватању мултикултурализма сада се опредељују за присилне мере “грађанске интеграције”, као што је случај са Аустријом и Немачком.³ Иако је отпор најјачи у Европи, сличан тренд се примећује и у Аустралији, где се конзервативна Хауардова (Howard) влада одриче мултикултурализма и смањује средства за његово финансирање (мада се појачаним мерама мултикултуралне политике посао обавља у провинцијама у којима је на власти Лабуристичка партија).

Глобални отпор и одустајање од мултикултурализма су данас толико присутни да се чак и међународне владине организације, које су некада промовисале мултикултурализам, сада дистанцирају од њега. На пример, Савет Европе је недавно саопштио да је мултикултурализам само други вид асимилације, који се исто тако базира на претпоставци о непомирљивој супротности између већине и мањине, што води “друштвеној сегрегацији и међусобном неразумевању” (Council of Europe 2008, 10).

У овој европској расправи, мултикултурализам се оптужује за читав низ негативних појава.⁴ За њега се најчешће каже да је подстицао:

² На пример, видети Vasta 2007. О афирмативним ставовима у вези оваквих кретања, видети у Entzinger 2006.

³ За критички преглед ових кретања у западној Европи видети у Joppke 2007.

⁴ За увид у наратив о неуспеху мултикултурализма и отклону од њега широм Европе видети збирку есеја Vertovec and Wessendorf 2009. Као што аутори у овој

1. гетоизацију стамбених четврти и друштвену изолацију имиграната;
2. стварање стереотипа међу етничким групама, а самим тим и предрасуде и дискриминацију;
3. политички радикализам, посебно код муслиманске омладине;
4. несметано практиковање недемократских обичаја и понашања код имигрантских група, што обично подразумева, односно, узрокује ограничавање права и слобода девојака и жена.

Према мишљењу аналитичара, ови проблеми су се погоршали од осамдесетих година прошлог века наовамо, али се преко њих прелазило због наивне и уистину погубне идеологије мултикултурализма, која је полазила од претпоставке да је некако „природно“ да друштво треба да буде подељено на издвојене етничке групе, које нису повезане са другим групама, али имају свој сопствени територијални простор, политичке вредности и културну традицију. Као последица тога, европска друштва „ходају у сну према сегрегацији“, што доводи до кризе у етничким односима. Грађани себи аплаудирају за толерантан „живи-и-пусти-другог-да-живи“ став према имигрантима, док истовремено игноришу све већи раст сегрегације и маргинализације.

Ово је, укратко, доминантни наратив о мултикултурализму у Европи. Мултикултурализам је, каже се, испробан и он није успео, остављајући за собом озбиљне друштвене последице. Одбачен је, како од стране појединих земаља, тако и од стране паневропских организација. Једини лек данас јесте insistирати на томе да имигранти, као придошлице, дају предност свом новом националном идентитету, пре него наслеђеним етничким и религијским идентитетима – они морају пристати да буду „прво Британци“ или „прво Холанђани“, барем у јавном животу – и да се одрекну, односно, не полажу права на институционалну акомодацију или политичко изражавање својих етничких идентитета. Етнички идентитети, уколико уопште треба да буду очувани, морају се изражавати у приватном животу и нису пресудни као аргумент код политичких захтева за мултикултурализмом.

Овакав европски наратив о мултикултурализму намеће неколико питања. Ако погледамо испод површине, видећемо да је неколико мултикултуралних програма *de facto* остало на снази у појединим европским земаљама, иако њихове владе одбацују појам мултикултурализма – „удаљавање“ од њега је, дакле, више ствар реторике него што је стварно.⁵ А тврдња да је мултикултурализам у узрочно-

---

књизи истичу, понекад је тешко разликовати да ли се негативне појаве приписују мултикултурализму као званичној политици, или као идеологији (политичкој теорији), или јавном етосу, или, пак, облику политичког активизма мањина.

⁵ Ово је, на пример, по свему судећи тачно у случају Велике Британије (Hansen 2007).

последичној вези са негативним појавама као што су сегрегација, предрасуде, радикализам и угњетавање, крајње је проблематична. Нама нису познати примери који би потврдили да су ове негативне друштвене појаве израженије у европским земљама које су прихватиле мултикултуралну политику (као што су Холандија, Велика Британија и Шведска) од оних европских земаља које то нису учиниле (као што су Данска, Француска или Аустрија). У ствари, подаци по свему судећи указују на супротан закључак – негативне друштвене појаве су мање изражене у земљама са мултикултуралном политиком.⁶

Међутим, циљ нашег рада није да дајемо оцену европске расправе, већ да истражимо какав однос и утицај она има на ону која се одвија у Канади. Као што је већ примећено, расправа у Канади није ишла у истом правцу као она у Европи. Али, ни Канађани нису имуни на утицај овог европског наратива. Многи канадски аналитичари, убеђени да мултикултурализам заиста није успео у Европи, кренули су да траже доказе о томе како Канада иде истим путем. Добро познати пример јесте чланак Алана Грега (Allan Gregg), објављен 2006. године у *Walrus* (*The Walrus*), под насловом „Криза идентитета: сан двадесетог века постао заврзлама двадесет првог века“. Грег почиње чланак случајем Холандије, оптужујући мултикултурализам за све већу поларизацију у етничким односима, да би затим наговестио да и у Канади постоје знаци ових негативних друштвених појава. Грег тврди да нам у Канади, као и у Холандији, консензус елите око бајковитог мултикултурализма не дозвољава да се суочимо са реалношћу све већих етничких подвајања и анимозитета (Gregg 2006). Сличне тврдње изnose и други аналитичари, као што су Маргарет Венти (Margaret Wente), Мајкл Блис (Michael Bliss), Роберт Фулфорд (Robert Fulford), Џек Гранатстајн (Jack Granatstein) и други.

Све ове анализе имају сличну структуру, коју можемо овако сумирати:

1. Могуће је доказати да мултикултурализам није успео у Европи, што је произвело још већу сегрегацију, више стереотипних представа и предрасуда и већу поларизацију;

2. Ови неуспеси су инхерентни самој идеји мултикултурализма који је изграђен на стереотипним и изолационистичким претпоставкама о етничким групама;

3. Док многи Канађани сматрају да су имуни на ове европске проблеме, све је више примера и доказа да се ови проблеми појављују и у Канади (као што неминовно и морају да се јаве због инхерентних недостатака мултикултурализма);

⁶ За један од веома малог броја озбиљних покушаја да се тестира улога мултикултурализма у овим трендовима видети Коортманс et al 2005. За недоумице у вези изнетих анализа видети Кумлицка 2008а.

4. Лек се налази или у укидању мултикултурализма, или у „пост-мултикултурализму“, за који се тврди да може да избегне „ексцесе“ мултикултурализма, а да се при том не изроди у ону врсту грубог асимилационизма који се среће у појединим европским земљама.

Укратко, према оваквом ставу, Европа је Канади учинила услугу тиме што је разоткрила недостатке инхерентне мултикултурализму, и ова лекција се мора брзо научити да би се избегле оне врсте етничких и религијских анимозитета и подела које су тако приметне у Европи.

Уверени да Канада у корак прати Европу, ови анализичари стално будно осматрају своје окружење не би ли уочили и најмањи доказ да се Канада суочава са истом врстом сегрегације, изолације, предрасуда и поларизације коју видимо у Европи. Пажња се фокусира на сваки пример, догађај или студију који наводно указују на то да се у Канади понавља случај неуспелог мултикултурализма. Као потврду својих страховања, они по правилу и посебно указују на неко или чак више тих спорних питања:

1. Многи аналитичари се позивају на податке из званичне Статистике Канаде о све већем броју „етничких енклава“ што је доказ о све већој етничкој гетоизацији европског или америчког типа (на пример, Jimenez 2007);

2. Неки од тих аналитичара су указали на случајеве исламског радикализма у Канади, укључујући „Торонто 18“, као доказ о етничкој поларизацији европског типа (на пример, Fulford 2006). У овом случају се ипак ради о „домаћим“ екстремистима који су одрастали у друштвеним условима који су опредељени за мултикултурализам, као што су школе, болнице, полиција, медији итд., а да при том нису, што је потпуно јасно, интернализovali лојалност Канади и њеним нормама демократије, мира и толеранције;

3. Неки аналитичари су пак указали на несметано практиковање недемократских обичаја у неким имигрантским групама, што је доказ да оне не успевају да се прилагоде либерално-демократским нормама Канаде. На пример, овај проблем је испливао на површину у полемикама које су се водиле око Акса Парвез случаја (Mr Aqsa Parvez's case) – „убиство због части“ – када је у децембру 2007. године отац убио своју ћерку, муслиманку, јер није носила хиџаб (Rogan 2008);

4. Други аналитичари, опет, указују на то да нове студије о ставовима друге генерације видљивих мањина (visible minorities) пружају доказе о све већој поларизацији. Често се при том наводи студија Рајца и Банерџија (Reitz and Banerjee (2007)), која је показала да у другој генерацији видљиве мањине у мањој мери изражавају „припадност“ Канади, и то не само у поређењу са својим вршњацима који су белци, већ и својим родитељима који су имигранти;

5. Коначно, неки критичари, као доказ растуће поларизације, наводе полемику која се водила у Квебеку око „разумне акомодације“ (reasonable accommodation). Подстакнути медијским извештајима о „претераној“ акомодацији мањина, новине и радио емисије у Квебеку су једно време били преплављени захтевима за нови, чврћи став према имигрантима, а истраживања су показала да је ова идеја у Квебеку добила велику подршку. По први пут у току дужег периода у Канади, водећа политичка партија, Демократска акција за Квебек (Action Democratique du Quebec), водила је изборну кампању на анти-имигрантској и антимултикултуралној платформи што се показало као успешна тактика која им је донела више гласова и више мандата. Да би избегли даљи губитак гласова, и Квебешки либерали (Quebec Liberals) и Квебешка партија (Parti Quebecois) су кренули да користе „агресивнију“ реторику, јавно оптужујући „претерани“ мултикултурализам. За неке критичаре, ово представља прву пукотину у зиду – први прави знак одустајања од мултикултурализма у европском стилу, и наговештај онога што ће се вероватно десити и у другим деловима Канаде.

Овако тренутно изгледа расправа о мултикултурализму у Канади. Док оквир чини постојана, општа подршка мултикултурализму, све чешће се чује вишегласје забринутости које се делом заснива на екстраполацијама и пројекцијама, а делом на гомили разноврсних чињеница и догађаја о трендовима и тенденцијама у Канади.

КАНАДСКИ МОДЕЛ

Да би смо проценили забринутост и страхове, потребно је направити дистанцу, односно, одмаћи се и подсетити се на неке од основних карактеристика „канадског модела“ интеграције имиграната, и улоге мултикултурализма у томе. Канада је „мултикултурална“ земља у много различитих значења и видова, јер у њој живе староседелачки народи (Индијанци, Инуити и Метис), главна, државотворна национална/националистичка мањина (Квебечани), као и небројено много „етничких група“ које су настале у процесу имиграције. У овом раду се искључиво бавимо последњим од ова три наведена облика различитости. Ове „етничке групе“ се понекад називају „имигрантске групе“, чиме се наглашава да оне нису нити староседеоци нити колонизатори, већ су примљене захваљујући имиграционој политици Канаде. Међутим, појам „имигрантска група“ није прецизан и може да завара, пошто су многи припадници те групе друга, трећа или четврта генерација. Ово је очигледно случај код етничких група као што су Украјинци, Пољаци или Јевреји, који се у Канади налазе преко 100 година. Насупрот њима, друге етничке групе су нове, као рецимо Вијетнамци или Сомалијци, који долазе тек последњих 30 година, а многи од њих су рођени изван Канаде.

Етничке групе су главни елемент, односно, део канадског друштва. Прва генерација имиграната - то јест, становници који су рођени изван Канаде – чини преко 19.8% од укупне популације и то према Попису становништва из 2006. године. Ако томе додамо потомке ранијих имиграционих таласа, проценат Канађана који имају неко друго порекло, а не британско, француско или домородачко, попеће се на близу 50%.⁷ То значи да статус и однос према етничким групама представљају питање које је дугорочно важно у Канади.

У прошлости је Канада, као и друга друштва у којима су већину досељеника чинили Британци (САД, Аустралија, Нови Зеланд), имала асимилаторски став према имиграцији (Palmer 2002). Имигранти су подстицани и од њих се очекивало да се асимилију са већ постојећом британском *mainstream* културом, у жељи да се они временом не разликују од британских Канађана рођених у Канади, ни по језику, одећи, слободном времену, једном речи, начину живљења.⁸ Додуше, групама за које се сматрало да нису способне за овакву врсту културне асимилације (на пример, Азијати, Африканци) било је забрањено да емигрирају у Канаду, или да постану њени држављани.

Овај расно-дискриминишући и културно-асимилаторски став према етничким групама је полако бивао дискредитован у периоду после Другог светског рата, али је званично одбачен тек касних шездесетих и раних седамдесетих година прошлог века. С тим у вези, напоменимо да су се десиле још две промене. Прво, прихватање расно-неутралних критеријума за улазак, новина позната као систем бодова, што је значило да је већи број имигранта почео да долази у Канаду из неевропских (а често и нехришћанских) друштава. Ова је измена коначно завршена 1967. Друга је била прихватање једног више „мултикултуралног“ концепта интеграције, који од многих имиграната очекује да јавно и поносно изражавају свој етнички идентитет, и који прихвата обавезу да јавне институције (као што су полиција, школе, медији, музеји, итд.) акомодирају ове етничке идентитете. Ова друга измена је формализована, односно, добила је законски оквир 1971. године, прихватањем „мултикултуралне политике“ од стране федералне владе.

---

⁷ Видети податке Пописа из 2001 на:
<http://www12.statcan.ca/english/census01/products/highlight/Ethnicity/Index.cfm?Lang=E>. Детаљнија анализа етничког порекла дата је у оквиру Прегледа етничке разноврсности из 2002. године и може се наћи на:
<http://www.statcan.ca/bsolc/english/bsolc?catno=89-593-X>

⁸ Ово се често назива англо-конформни (Anglo-conformity) модел имиграције. Историјски гледано, веома мали број имиграната се интегрисао у француско говорно подручје у Квебеку, а пре седамдесетих година прошлог века, на имиграцију се у Квебеку није гледало као на средство којим се ствара нација, као што је то био случај у енглеској Канади.

Четири изворна резултата ове политике су:

1. да се „помогне свим канадским културним групама које су показале жељу и напор да даље развијају капаците за напредак и допринесу Канади“;

2. да се „помогне припадницима свих културних група да превазиђу културне баријере да би у потпуности учествовали у канадском друштву“;

3. да се „промовишу креативни сусрети и међусобна размена између свих канадских културних група у интересу постизања националног јединства“;

4. да се „помогне имигрантима да усвоје најмање један од званичних језика Канаде да би у потпуности учествовали у канадском друштву“.⁹

Од 1971. године до данас дошло је до разних измена у овој политици, посебно у смислу релативног фаворизовања неког од ових задатака. Временом, почев од средине седамдесетих година наовамо, највише средстава у овом програму су одвајана за финансирање другог и трећег задатка.¹⁰ Ипак, основне идеје су остале прилично непромењене: препознавање и акомодација културних различитости; уклањање баријера ради пуног учешћа; промовисање размене између група; и промовисање усвајања званичних језика. Политика је ре-афирмисана, и добила је свој законски оквир усвајањем Канадског закона о мултикултурализму 1988. године. Затим, 1997. године још једном је „освежена“ после 25 година примене, и то у складу са аналитичком проценом дотадашње политике.¹¹

Политика се спроводи на два нивоа. Прво, постоји мала Дирекција за мултикултурализам у оквиру посебног одељења Министарства за држављанство и имиграцију. Она има веома скроман буџет (у просеку негде око 10-15 милиона канадских долара за годину дана), али располаже тим средствима да би финансирала велики број различитих програма који се тичу етничке различитости, укључујући и помоћ академским истраживањима и подучавању на тему етници-

⁹ Ово је преузето из саопштења Премијера Трудоа (Trudeau) у Канадском парламенту приликом проглашења мултикултуралне политике 1971. године (Trudeau 1971, 8546).

¹⁰ Када људи говоре о „одустајању од мултикултурализма“ у Холандији, они се обично позивају на одлуку да се финансирање преусмери са моноетничких на мултиетничке организације које промовишу културну размену и политичку сарадњу која се не обазире на етничке поделе. Овај заокрет се у Канади догодио касних седамдесетих година прошлог века, али се он схвата као еволутивни помак који је у складу са основним циљевима мултикултурализма, а не као „одустајање“ од тих циљева.

¹¹ Историјске прегледе настанка мултикултуралне политике, видети у Jaworsky 1979; Pal 1993; Blanshay 2001; Day 2000. За преглед двадесетпетогодишње примене мултикултурализма видети „Brighton Report“ (1996) и коментар у Kordan (1997).

тата; помоћ организовању анти-расистичких едукативних програма; помоћ етнокултурним организацијама које организују курсеве учења језика и традиције, као и мултикултуралне манифестације; помоћ код пружања услуга ради лакше интеграције имиграната; помоћ јавним институцијама код имплементације реформи за уклањање препрека за учешће етничких група.¹²

Друго, мултикултурализам представља обавезу и за читаву државну управу, то јест за сва министарства која планирају и примењују мере и спроводе програме у складу са мултикултуралном политиком. На пример, о политици према канадским јавним радио и телевизијским мрежама одлучује посебна државна агенција – Канадска радио и телекомуникациона комисија (CRTC) – али одлуке које она доноси морају бити у складу са циљевима мултикултуралне политике, што се донекле у пракси и дешава (Zolf 1989). Слично овоме, посебно федерално одељење при надлежном министарству (Држављанство и имиграција) администрира програме за учење језика и поступке за стицање држављанства, али одлуке око тих поступака морају да буду у складу са циљевима мултикултуралне политике, и може се рећи да се то заиста спроводи.¹³

У ствари, скроман буџет којим располаже Дирекција за мултикултурализам се објашњава тиме да задатак промовисања мултикултурализма не сме да падне на терет једне службе, већ свих владиних службеника. По овом схватању, Дирекција за мултикултурализам је углавном координатор или клириншка кућа која помаже другим одељењима да испуне своје обавезе око промоције циљева мултикултуралне политике. У пракси, пажња коју остала државна министарства поклањају проблему мултикултурализма је различита, а државни службеници у Дирекцији за мултикултурализам се жале на недовољну подршку од стране других министарстава и агенција.¹⁴ Међутим, идеја о мултикултурализму као општедржавној обавези је потврђена Канадским законом о мултикултурализму из 1988. године који налаже Дирекцији за мултикултурализам да надгледа и годишње подноси извештај о томе како друга државна министарства испуњавају ову обавезу.¹⁵

Коначно, мултикултурализам је примарно познат као политика федералне власти у Канади, а Канадски закон о мултикултурализму се односи само на федерална државна министарства и агенције.

¹² За детаљну анализу врста пројеката и организација које су добиле финансијска средства из Програма за мултикултурализам, видети McAndrew et al 2005.

¹³ За полемику о вези између мултикултурализма и стицања држављанства у Канади видети Bloemgaard 2002 и Kymlicka 2003.

¹⁴ За противљење CBC and CRTC да прихвате мултикултуралне реформе видети Jaworsky 1979.

¹⁵ За најновији годишњи извештај видети Government of Canada 2004 постављен на: http://www.pch.gc.ca/progs/multi/reports/ann2003-2004/index_e.cfm

Међутим, верзије ове политике су прихваћене и од државних управа у провинцијама и градовима, па чак и од стране пословних и грађанских удружења.

Као резултат тога, говорити о „политици мултикултурализма“ у Канади узрокује извесне нејасноће. То може значити да се говори о скромним финансијским средствима за програме којим управља Дирекција за мултикултурализам, што представља „срж“ федералне политике. Може се и односити на општу федералну обавезу да се промовишу циљеви мултикултурализма преко свих федералних министарстава и агенција, или се тиме мисли на сличне програме и мере на нивоу провинција и градова и унутар грађанског друштва.

На самом врху разгранате мултикултуралне политике налази се одредба о мултикултурализму из Устава. Одељак 27 Устава каже да ће се Повеља о правима и слободама „тумачити на начин који је у складу са очувањем и унапређењем мултикултуралног наслеђа Канађана“. Ова одредба не гарантује да ће се политика мултикултурализма у Канади заувек спроводити, нити да средства за ове пројекте неће бити смањена (Kobayashi 2000). У ствари, ова одредба има ограничено законско значење и важност.¹⁶ Али она истовремено представља симболичну потврду друштвене обавезе према циљевима мултикултурализма и обезбеђује да се он стави изнад борбе страначких политика.

Већина Канађана нема јасну слику о томе шта се заиста дешава у овој сложеној области мултикултуралне политике. Они су делимично свесни да савезна управа води званичну мултикултуралну политику, али не знају како је савезна политика повезана, уколико уопште јесте, са прихватањем новог мултикултуралног наставног програма у локалној државној школи, или са појављивањем новог, мултилингвалног „етничког“ канала на кабловској телевизији. У овом смислу, мултикултурализам је прожео читав јавни живот у Канади, а пропратни ефекти су удаљени од оригиналног извора који се налази у једном огранку савезне, федералне, државне управе. Федерално саопштење о мултикултурализму из 1971. године иницирало је „дугачак марш кроз институције“ на свим нивоима канадског друштва.

¹⁶ Њен главни значај је био да помогне и подупре легитимитет одређених закона, који би ионако били подржани. На пример, Врховни суд Канаде је подржао закон који забрањује језик мржње са аргументацијом да се ради о „умереном ограничавању“ слободе говора. Тада је наведен Одељак 27 као потврда идеје да је овај закон био умерено ограничавање (*R v Keegstra*). Међутим, већина стручњака се слаже да би судови дошли до исте одлуке, чак и да нема одредбе о мултикултурализму, као што су то учиниле друге западне демократије (Elman 1993). Одељак 27 је циљно тумачен да би се одбранила идеја да злочини мотивисани мржњом морају бити строже кажњени (Shaffer 1995).

Ово су дакле основне контуре канадске политике према имигрантској/етничкој разноврсности, и њеног заокрета од расне искључивости и културне асимилације до расно-неутралних уселеничких критеријума и мултикултуралне интеграције. Овај заокрет се десио запањујуће брзо, ако се узме у обзир спектар промена које су се десиле. Иницијални захтеви етничких група за политику „мултикултурализма“ појавили су се средином шездесетих година прошлог века, 1971. године је она проглашена званичном државном политиком, а административни оквир за имплементирање мултикултуралних програма је завршен средином седамдесетих. Облик тог првог „силоса“ различитости је у основи начињен између 1965. и 1975. године. Иако је ова политика била оспоравана (а и даље се оспорава), она је толико брзо нашла своје место у канадском политичком живота да се сматрало прикладним унети одредбу о мултикултурализму у Устав из 1982. године. Укратко, мултикултурализам је прешао пут од смеле идеје неколико етничких организација из 1965. године до врховног закона земље из 1982. године, а отада је потврђен још два пута, 1988. и 1997. године, када су начињене тек неке мале измене и то у смислу приоритета.

ПРОЦЕНА ПОЛИТИКЕ

Али, да ли је овакав приступ заиста добар? Ово питање ћемо разматрати са два аспекта: а) података о интеграцији имиграната, и б) података о ставовима имиграната у оквиру шире друштвене заједнице.

Интеграција имиграната

Канада се суочава са огромним изазовима око интеграције великог броја имиграната које сваке године прима из разних делова света. Канада свакако није нека врста мултикултуралног раја. Али упркос различитим тензијама и притисцима, нема доказа о томе да се Канада суочава са новим поделама, израженим радикализмом, или нелибералним угрожавањем суштинских, демократских вредности своје културе.

Последњих година посебна пажња у оквиру ове политике се поклања *економској* интеграцији. Традиционално, имигранти у Канади брзо улазе у економски *mainstream*, где проценат сиромаштва међу придошлицама за отприлике десетак година обично буде мањи него што је проценат сиромаштва у читавој популацији. Штавише, овај образац економске инклузије постиже још запаженије резултате када је реч о другој или трећој генерацији. У просеку, припадници друге генерације већине расних мањина говоре енглески или француски језик са беспрекорним канадским акцентом, постижу исте или

боље резултате од својих вршњака, и врло су способни на тржишту радне снаге. Успех у школовању и привређивању је различит за различите мањине, где деца из Азије постижу бољи успех од националног просека, за разлику од деца црначког порекла, као и оне из Латинске Америке и Средњег Истока која су испод овог просека. Међутим, све у свему, истраживање успеха у школовању деце имиграната спроведено од стране ОЕЦД (Организације за економску сарадњу и развој) показује да постоји врло мала разлика у постигнућима између ученика имиграната и оних који су рођени у Канади (ОЕЦД 2006; Corak 2008).

Међутим, ови резултати су од недавно доведени у питање. Од осамдесетих година прошлог века, имигранти нису више економски успешни, упркос томе што имају више образовања и обучености од ранијих кохорти. Лонгитудинална анализа имиграната показује да је само 40% квалификованих имиграната који су ушли у земљу 2000/2001 и први конкурисали за посао добило посао у струци или професији за коју су обучени, док су многи са универзитетским дипломама радили на пословима за које се тражи средња школа или мање од ње.¹⁷ Као резултат тога, избећи сиромаштво је сада много теже него у прошлости. Канадске политичке заједнице су се озбиљно позабавиле проблемом економске интеграције имиграната, и уследиле су различите мере. До сада није примећен пад када се ради о економској интеграцији друге генерације мањина.

Међутим, економска интеграција није окосница око које се воде расправе о мултикултурализму. Оне се пре свега воде око социјалне интеграције имиграната у главне токове живота у Канади. Када је реч о овом аспекту, ту нема доказа на основу којих би се могло да закључи да постоје дубоке друштвене поделе којих се прибојавају у неким деловима Европе. Погледајмо, на пример, три традиционална индикатора социјалне интеграције: усвајање језика, место становања и мешане бракове:¹⁸

1. Док земље попут Холандије и Немачке имају проблем око усвајања језика од стране имиграната, Канада се не суочава са тим проблемом, бар не на нивоу основних језичких знања. Са енглеским језиком као међународним *lingua franca* и француским као једним од светских језика, имигранти у Канади обично располажу релевантним језичким вештинама. У анализи имиграната који су у Канаду стигли 2000/2001, читавих 82% испитаника су одговорили да су могли да комуницирају на једном од два званична језика у Канади и то одмах по доласку;

¹⁷ О томе постоји солидна литература. Видети, на пример, Reitz and Banerjee 2007; Picot, Hou and Coulombe 2006; Aydemir and Skuterud 2005; Picot and Sweetman 2005.

¹⁸ Наредна три пасуса се ослањају на Banting, Courchene and Seidle 1997.

2. Исто тако, нема довољно података о утврђеним расним концентрацијама становништва у сиромашним гетима. Студија која прати обрасце у избору места становања у Торонту у дужем временском периоду показује да црнци и становништво из Јужне Азије прате традиционални асимилациони модел: они се по доласку насељавају у сиромашнијим енклавама у којима живе њихови сународници или друге „видљиве“ мањине (visible minorities) да би се затим, временом, преселили у богатије четврти углавном насељене белцима. Изузетак од овог правила представљају Кинези. Нови кинески имигранти углавном се смештају у већ основаним кинеским четвртима у којима живе и богатији припадници групе, који ту живе већ дуго, и на тај начин формирају мултигенерацијске етничке делове града (Myles and Hou 2004). Ако се узме у обзир образовни и економски успех кинеске заједнице, овакав образац до сада није проузроковао озбиљнију забринутост;

3. Док се стопа мешовитих бракова значајно разликују у зависности од имигрантских мањина, Попис из 2001. године показује невероватни пораст мешовитих бракова у неким мањинским заједницама: Јапанци 70%; Латинска Америка 45%; Црнци 43%; Филипинци 33%. Најнижа стопа од 13% је била забележена код имиграната из Јужне Азије (Milan and Hamm 2004). Хибридизација је све присутније обележје канадског мултикултурализма.

Осим ових бихевиоралних показатеља, савремене студије се фокусирају на ставове као пропратне показатеље социјалне интеграције. Позивајући се на податке истраживања на великом узорку, оне испитују степен у коме имигрантске мањине развијају осећај привржености и припадности земљи, степен у коме осећају основне либералне вредности као сопствене, као и степен у коме учествују у грађанским удружењима и политичким процесима. Нимало не изненађује да се у све обимнијој литератури о овим темама могу наћи различити, а понекад и сасвим супротни ставови. Ипак, поруке које изиру из магле академских полемика су релативно охрабрујуће.

Када је реч о идентитету и привржености, основна подела у Канади није између „стarih“ и „нових“ Канађана. Највећи разлози оспоравања и даље су рефлексивна историјских тензија између „оснивачких“ народа: ако се мери понос земљом, осећање припадности Канади, или поверење у друге Канађане, онда би франкофони Квебецани и абориџински староседеоци у просеку показали мањи степен интегрисаности у панканадску заједницу. Када је реч о имигрантима, време има моћну улогу у овоме. Што је дуже време боравка имиграната у Канади, то се њихово осећање поноса и припадности изједначава, или чак и премашује осећања оних група које су ту одавно етаблиране. Једно је сигурно, постоје ограничавајући фактори у процесу интеграције од којих су неки врло забрињавајући. Док се придо-

шлице из јужне и источне Европе врло брзо адаптирају на земљу, расне мањине не осећају да овде у потпуности припадају (Soroka, Johnston and Banting 2007). У поређењу са белим имигрантима, мањинске групе осећају већи степен дискриминације и рањивости (Reitz and Banerjee 2007). Важно је међутим да се не пренаглашава степен алијенације. Када је реч о осећању припадности, испитаници различитог порекла су, на пример, у просеку одговарали да припадају овој земљи. Разлика је у степену у коме они осећају да јој припадају „веома много“ или „у потпуности“.

Исто тако, није лако наћи доказе да постоје озбиљна разлика око корпуса основних вредности либералног друштва. Аналитичари у неким европским земљама изражавају страх да нови таласи имиграната доносе вредности које су супротне вредностима демократских и либералних друштава, и тиме потенцијално слабе консензус постигнут око одређених норми као што су родна равноправност и толеранција према различитим сексуалним опредељењима. У Канади, ставови према правима хомосексуалаца и родна равноправност не зависе искључиво од припадности етничким групама. Канађани рођени у Канади, као и имигранти, подељеног су мишљења када је реч о браковима хомосексуалаца, али тај „микс“ мишљења драматично се не разликује од једне до друге етничке групе. Разлике које постоје се скоро у потпуности могу објаснити тиме колико су придобили дуго у земљи, јер оне временом нестају. Ништа не указује на то да се доласком нових имиграната ремети релативна стабилност ставова око фундаменталних принципа једнакости права (Soroka, Johnston and Banting 2007).

Како је већ примећено, неки аналитичари су забринути због друге генерације расних мањина, деце имиграната која су рођена и одгојена у овој земљи. Упркос економском и образовном успеху, примери указују на то да су деца имиграната из расних мањина мање социјално интегрисана од својих родитеља, о чему сведочи ниски степен привржености Канади, израженије осећање дискриминације и рањивости, као и нижи степен задовољства животом и поверења (Reitz and Banerjee 2007). Дугорочне импликације оваквог обрасца су нејасне. Друга генерација неминовно пролази кроз комплексну психолошку транзицију, и њихови садашња оријентација не значи да ће се овај спирални пад наставити и међу генерацијама које долазе. Слични обрасци се могу наћи и у другим земљама, где трећа и касније генерације поново показују висок степен привржености (Rumbaut and Portes 2006, and Zhou 2001). У Канади трећа и касније генерације расних мањина које су се одавно доселиле у Канаду, имају већи степен осећања припадности, већи чак и од белих испитаника са којима се могу упоредити (Banting and Soroka 2007).

Канада се не суочава ни са израженим радикализмом. На пример, недавно истраживање о муслиманима у Канади показало је да су они, и поред тога што се изјашњавају прво као муслимани, а тек онда као Канађани, веома поносни на своју земљу и то из истих оних разлога који се наводе и у осталом делу популације – због слободе и демократије. Тек један у десет испитаника је забринут због савремених улога које муслиманске жене добијају у овом друштву, док читава половина њих није уопште забринута због тога. Мање од једне половине жена је изјавило да носи неку врсту мараме на глави, а само 3% њих носи никаб (niqab), вео са прорезима за очи који покрива читаву главу и који је изазвао бурне реакције у Великој Британији (Adams 2007). За разлику од својих истомишљеника у другим западним земљама, мања је вероватноћа да ће муслимани у Канади приметити непријатељство према муслиманима у овој земљи као и разлику у ставовима између умерених и екстремних снага унутар сопствене заједнице.¹⁹ Ово свакако не значи да је Канада имуна на екстремистичке нападе, али никако не указује ни на то да се Канада суочава са политичким радикализмом у оном степену у коме постоји страх од њега у неким европским земљама.

Бројке које говоре о учешћу у грађанским удружењима и политичком животу воде до сличног закључка. Узимање учешћа у грађанским удружењима се истиче као добар начин да се изгради поверење и побољша способност за колективно деловање у савременим демократијама (Putnam 2000). У Канади чланство у групама које делују без обзира на социјално залеђе не зависи од припадности етничким заједницама (Soroka, Johnston and Banting 2007), и постоји тек мало разлика у степену волонтерског рада у непрофитним организацијама (Reitz and Banerjee 2007). Разлике у демократском учешћу су такође незнатне. Степен натурализације досељеника, неопходни корак до партиципације у изборној демократији, је међу највишим у свету. На основу студије из 2005. године, 84% имиграната са правом гласа у Канади су били канадски грађани у 2001. години; за разлику од овога, у Великој Британији тај број износи 56%, у САД 40%, а у многим европским државама и мање (Tran, Kustec and Chui 2005). Штавише, досељеници и њихова друга генерација користе своје грађанско право. Привидне разлике у вероватноћи излагања на гласање нестају уколико се дода узраст као контролни критеријум.²⁰

---

¹⁹ Образац се јасно појављује када се упореде резултати истраживања објављених и Adams 2007 са истраживањима о муслиманима у другим западним земљама које је спроведено у оквиру Pew Global Attitudes Project: <http://pewglobal.org/>

²⁰ Око овога постоје контроверзна мишљења. На први поглед, припадници неких расних мањина гласају у мањем броју од других Канађана. Међутим, у већини случајева, разлике одражавају чињеницу да је просечна старосна доб неких

Расне мањине су ипак и даље недовољно заступљене у нашим законодавним телима. На пример, ако узмемо савезне изборе 2004. године, у Доњем дому Парламента чланови који представљају расне мањине добили су тек 7.1% места у поређењу са чињеницом да расне мањине чине 14.9% од укупног броја становника у Канади (Black and Hicks 2006: 27). Сличан образац постоји и на нивоу провинција и општина. Ипак, према једној савременој студији „Канада има процентуално највећи број законодаваца у свету који су рођени у некој другој земљи“ (Adams, 2007:69).

Све у свему, успех интеграције у Канади је прилично запажен. Економска интеграција нових имиграната захтева више времена; неки имигранти из расних мањина и њихова деца не осећају да у потпуности овде припадају; постоје такође и недостаци у репрезентативном телу канадске демократије. Међутим, у поређењу са другим западним земљама, капацитет канадског друштва за интеграцију досељеника не сме се потценити.

Ставови према имигрантима

А шта је са ставом земље домаћина према досељеницима? У поређењу са становницима других земаља, Канађани прилично позитивно гледају на имиграцију и задовољни су положајем имиграната у друштву. Имиграциона политика је годинама настојала да одржи сразмерно велик годишњи прилив имиграната, а они који су били против овакве политике нису успели да изврше озбиљнији притисак.²¹ Као и у свим демократијама, мишљења о овим питањима се разликују, а многи од фактора који утичу на мишљења су присутни и у Канади. На пример, појединци који имају виши степен образовања и запослени су обично гледају на имиграцију с више наклоности од оних који су без квалификација и раде на маргинама тржишта рада (Wilkes et al 2007; Fortin and Loewen 2004; Blake 2003; Filson 1983; Berry et al 1977). Као и на другим местима, социјални психолози указују да Канађани, који верују у чврсту друштвену доминацију и заговорници су друштвеног система који има хијерархијску структуру, у високој стопи имиграције виде претњу културним вредностима

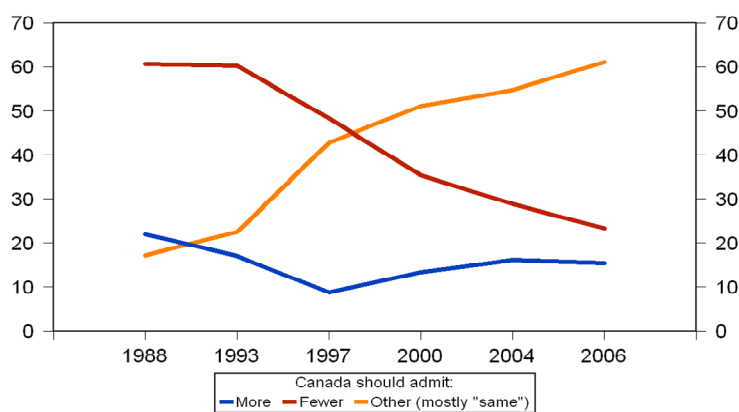

мањинских група много нижа. Код расних мањина које су у Канаду дошле касније, просечна старосна доб друге генерације је много нижа него што је то случај са читавом популацијом или са другом генерацијом белаца. Ова чињеница је врло важна, будући да је слабо учешће младих људи на изборима свеprisутна појава у западним демократијама, укључујући и Канаду. Soroka, Johnston, Banting (2007) показују да зазирање од избора код неколико расних мањинских група није статистички сигнификантно уколико се старосна доб узме као контролни критеријум.

²¹ У Nevitte and Cochrane 2007 видети критички приказ антиимигрантске политичке мобилизације у западним демократијама.

(Esses et al 2001, 2003). Ипак, овде се морају уочити две важне чињенице. Прво, као што то приказује Графикон 1, у последње две деценије - у периоду у коме је све већи број досељеника био из делова света из којих традиционално нису долазили имигранти – Канађани на постојећу стопу имиграције гледају са све више наклоности. Друго, подаци Међународног програма социјалних истраживања (ISSP), који истражује ставове становништва у десетак и више демократских земаља, показују да је јавна подршка тренутној стопи имиграције у Канади висока у поређењу са другим западним земљама. Видети Табелу 1. (Такође, Simon and Sikich 2007; Simon and Lynch 1999).

Opinion on Immigration

Source: Canadian Election Study, various years

Графикон 1

Табела 1 Ставови према стопама имиграције, 2003.

Земља	Пораст	Исто	Смањење
Аустралија	23.4	37.6	39.0
Аустрија	6.8	32.2	61.0
Канада	29.0	38.7	32.2
Немачка	5.4	24.3	70.3
Холандија	3.7	26.3	69.9
Норвешка	7.1	21.6	71.3
Шпанија	9.8	38.7	51.5
Шведска	11.9	30.3	57.8
Велика Британија	5.8	16.4	77.8
САД	11.2	32.4	56.3

Напомена: Пораст обухвата испитанике који су рекли “повећати пуно” и “повећати мало.” Смањење обухвата испитанике који су рекли “Смањити мало” и “смањити много.” Подаци за Немачку се односе на Западну Немачку.

Извор: Подаци из ISSP 2003.

Земља домаћин је прилично задовољна придошлицама онда када дођу. Постоје и овде извесне тензије као и другде, али се испољавају у много блажем облику. На пример, Роберт Путнам (Robert Putnam) закључује да се људи који живе у етнички разноврсним областима САД-а повлаче из многих облика живота заједнице, „кријући се“ у друштвеној изолацији (Putnam 2007). До сада, међутим, примери из Канаде говоре да не треба аутоматски претпоставити да овакви закључци важе и за нашу земљу. Иако је интерперсонално поверење мање у етнички разноврсним четвртима, нема доказа о томе да постоји неки значајнији модел скривања; скоро и да не постоји неки однос између етничке разноврсности околине и тако осетљивих социјалних индикатора као што су облици дружења, чланство у грађанским удружењима, подршка редистрибутивним социјалним програмима (Soroka, Helliwell and Johnston 2007; Soroka, Johnston and Banting 2007; Soroka, Johnston and Banting 2005). Размотримо и податке који долазе од ISSP-а. Канађани, баш као и становници других демократских земаља, више воле да се имигранти адаптирају и стопе са остатком друштва, него да очувају своје посебне традиције. Али зато нису склони да верују да имигранти подижу стопу криминала, док су прилично склони мишљењу да имигранти, у основи, доприносе бољој економији. (Видети Табелу 2)

Табела 2 Ставови према улози имиграната у друштву, 2003

Земља	Треба да се прилагоде друштву	Подигну стопу криминала	Добро за економију
Аустралија	81.1	34.9	70.6
Аустрија	67.5	68.8	38.2
Канада	71.1	27.2	62.6
Немачка	64.2	62.6	28.6
Холандија	87.8	47.8	26.7
Норвешка	79.8	79.0	30.5
Шпанија	68.1	57.6	49.2
Шведска	84.7	57.2	44.3
Велика Британија	75.3	39.8	21.6
САД	52.6	26.8	45.5

Напомена: Подаци о ставовима који се односе на криминал и економију обухватају оне који се „слажу“ или „слажу у потпуности“ са овим тврђењима. Подаци за Немачку се односе на Западну Немачку.

Извор: Подаци из ISSP 2003.

Увидом у изнете податке закључујемо да су погрешни различити покушаји да се у Канади идентификују симптоми проблема који су слични онима у Европи. Ово је у ствари закључак до кога је дошао Институт за истраживања јавне политике (IRPP) који је то и об-

јавио у својој публикацији *Belonging: Diversity, Recognition and Shared Citizenship in Canada* из 2007. године. Указујући на све очигледнију тенденцију код аналитичара да канадску ситуацију тумаче у светлу европских трендова, IRPP је одлучио да сакупи тим који ће спровести велики истраживачки пројекат у коме би се систематично испитало да ли се „канадски модел“ заиста суочава са истим недаћама које су задесиле Западну Европу. Пошто су анализирани разни аспекти проблема – економски, политички и социјални – истраживачки тим IRPP-а је закључио да: „нема довољно доказа о томе да постоји друштвена сегрегација од које се стрепи у неким деловима Европе...Канада „не хода у сну према сегрегацији“. Отуда нема ни оправдања за радикалан заокрет у мултикултуралној политици који би личио на оно што је на путу да се деси у европским земљама“ (Banting, Courchene and Seidle 2007, 660, 681).

УЛОГА МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМА

Оно што посебно изазива полемике јесте питање да ли је мултикултурализам тај који има било какву значајну улогу у компаративном успеху Канаде. Неки критичари мултикултурализма тврде да добри резултати интеграције у Канади могу бити објашњени и другим факторима, као што је на пример чињеница да канадски имигранти углавном имају више стручне квалификације од имиграната у другим земљама, као и чињеница да долазе на релативно отворено тржиште рада. Другим речима, имигранти доносе велики људски капитал, и у стању су да тај капитал лакше пласирају на тржишту рада него што је случај у неким другим земљама. Према оваквом мишљењу, постојање мултикултуралне политике не игра никакву улогу у процесу успешне интеграције имиграната у Канади и може чак представљати и сметњу (на пример, Goodhart 2008).

Међутим, ново истраживање је помогло да се разјасни улога мултикултурализма у ширем контексту процеса интеграције имиграната. Ово истраживање о ефектима мултикултурализма је вршено на два широка нивоа: индивидуалног идентитета и институционалног пројекта.

На плану индивидуалног идентитета, резултати указују на то да мултикултурализам представља *locus* за висок степен узајамне идентификације становника рођених у Канади и имиграната. У многим земљама, становници који су у тој земљи рођени и имају изражено осећање националног идентитета или националног поноса, обично са неповерењем гледају на имигранте, које доживљавају као претњу вољеном националном идентитету (Sides and Citrin 2007). Али, чињеница да се Канада званично одредила као мултикултурална нација значи да су имигранти конститутивни део нације којом се

њени грађани поносе: дакле, за оне који су рођени у Канади мултикултурализам је спона између националног идентитета и солидарности са имигрантима. Опет, с друге стране, мултикултурализам представља карику која спаја имигранте са Канадом са којом почињу да се идентификују и поносе. Иако су њихова полазна становишта различита, постоји конвергенција на вишем степену поноса и идентификације са мултикултуралном концепцијом канадског модела нације. Студије показују да би у случају непостојања мултикултурализма било тешко успоставити ове споне, а национални идентитет би вероватно довео до нетолеранције и ксенофобије (Esses et al 2006; cf. Weldon 2006).²²

Нова међународна студија о акултурацији је потврдила конструктивну улогу мултикултурализма у обезбеђивању здравих процеса индивидуалне акултурације (Berry et al 2006). Многе студије су показале да имигранти постижу највише, како у психолошком смислу тако и у смислу социо-културних резултата, онда када су у могућности да комбинују свој етнички са новим националним идентитетом. Стручњаци ово често називају „оријентација ка интеграцији“ за разлику од „оријентације ка асимилацији“ (где имигранти напуштају свој етнички да би прихватили нови, национални идентитет), или за разлику од „оријентације ка сепарацији“ (где се имигранти одричу тог новог, националног, да би задржали свој етнички идентитет). Бранитељи мултикултурализма одавно доказују да мултикултурална политика охрабрује и омогућава ову врсту оријентације ка интеграцији – што је, у ствари, познато под називом „хипотеза мултикултурализма“ (Berry, Kalin and Taylor 1977). Припадници етничких мањина ће се радије идентификовати са новим, националним идентитетом уколико осећају да се њихов етнички идентитет јавно уважава. Сада располажемо новим подацима који потврђују ову хипотезу. Интернационална студија о етнокултуралној омладини (ICSEY), која је проучавала више од 5000 младих из 13 држава, потврдила је да земље са мултикултуралном политиком подстичу развој ове оријентације према интеграцији и да постижу боље резултате (Berry et al 2006).

На институционалном нивоу такође располажемо новим подацима о томе какву улогу мултикултурализам има у стварању инклузивних и непристрасних, јавних институција. На пример, велика ОЕCD студија која је констатовала компаративну предност Канаде код едукације имигрантских студената истакла је као круцијални фактор овог успеха управо примену одређених мера које се односе на културну и лингвистичку разноврсност међу школском популаци-

---

²² За детаљну анализу начина на који мултикултурализам не омета већ подстиче узајамну идентификацију у Канади, видети Uberoi 2008).

јом – мера које се, у канадском контексту, подводе под рубрику мултикултурализам (ОЕСД 2006). Ове мере помажу да се објасни зашто деца имиграната постижу добре резултате у Канади, чак и када се као контролни критеријум узму квалификације, образовање и примања њихових родитеља.

Слично томе, показано је да мултикултурализам игра важну улогу у побољшању инклузивности канадских политичких процеса. Погледајмо студију коју је спровела Ирена Блемрад (Irene Bloemraad) и у којој је поредила политичку интеграцију имиграната у САД и Канади (Bloemraad 2006). Она је анализирали имигранте из Вијетнама у Бостону и Торонту, који су омогућили интересантан „природни експеримент“ о ефектима мултикултуралних политика. Између вијетнамских имиграната који су дошли у Торонто и оних који су отишли у Бостон нема практично никакавих релевантних разлика у демографским карактеристикама – они су стигли са сличним степеном образовања, радним искуством, језичком компетенцијом и сл. Ипак, Вијетнамци у Торонту придају већи значај томе што су грађани Канаде и активније учествују у канадском јавном животу. Осим интензивније примене мера мултикултуралне политике, свакако да је ову разлику могуће објаснити и другим факторима (на пример, различита тржишта рада; структуре политичких партија и др.), али Блемрадова систематски побија ове могућности и закључује да је мултикултурална политика заиста од суштинског значаја за објашњење ових разлика. Мере мултикултуралне политике подстичу и омогућавају вијетнамској заједници да брже и ефикасније узме учешћа у званичним канадским институцијама, тиме што поспешују самоорганизовање заједнице, ствара у заједници нове руководеће кадрове који познају канадске институције и њихово деловање, ствара нове механизме консултације и партиципације, и што у најширем смислу креира окружење добродошлице. По мишљењу Блемрадове, исти овај образац се понавља и код имиграната из Португала насељених у Торонту и Бостону – иако су дошли са сличним демографским карактеристикама, португалски имигранти су се боље интегрисали у канадско друштво, и то првенствено захваљујући канадском мултикултурализму (Bloemraad 2006). Следеће истраживање Блемрадове је показало да су мултикултуралне политике у другим државама такође имале позитиван ефекат на држављанство (Kesler and Bloemraad 2008).

Ако погледамо све ове закључке, видећемо да они указују на то да можда треба превазићи 35 година стару полемику у Канади између оних који тврде да мултикултурализам промовише грађанску интеграцију и оних који тврде да он промовише етничку изолацију. Подаци које су студије износиле последњих година пружају довољно доказа да мултикултурализам у Канади промовише интеграцију и

држављанство, и то како на индивидуалном нивоу, утичући на ставове појединаца, њиховог саморазумевања и идентитета, тако и на државном нивоу, преко утицаја на институције.

ЗАКЉУЧЦИ

Иако канадски проблеми нису исти са европским проблемима, ово није довољно да би осећали опуштеност. У ствари, постоји пуно стварних проблема који захтевају озбиљну пажњу. У овом кратком закључном делу рада, желели би смо да назначимо неке од њих, фокусирајући се на оне аспекте који се обично превиде.

Увођење религије у мултикултурализам

Место религијских разлика у мултикултурализму није до сада адекватно разматрано нити истражено (Кумлиќа 2007, 2008а). Жестоке расправе око примене религијског породичног права и финансирања религијских школа у Онтарију, као и полемика о разумној акомодацији у Квебеку, показују да је ово тренутно најконтроверзнија област мултикултурализма. Бушар-Тејлоров (Bouchard-Taylor) извештај је можда једини јавни извештај о овој теми у Канади који је опстао, а пошто се односи на Квебек, његова анализа има национални значај. У извештају се посебно истиче да је постојећи уставни и законски оквир „разумне акомодације“ и „отвореног секуларизма“ у Канади углавном одговарајући, али да је потребно да се више помогне службеницима и званичницима који су у „првим редовима“ и свакодневно се суочавају са задатком имплементирања политике и каналисања полемика које они изазивају. Ово је проблем „мултикултуралне припремљености“ (Commission de Consultation 2008). Нити је реално нити пожељно очекивати да Врховни суд пресуђује у баш сваком случају притужби религијске природе (какав је, на пример, „случај кирпан“), али исто тако није ни пожељно да ова питања буду храна за жуту штампу као што се то догодило у Квебеку. Нама је потребно да „нормализујемо“ ове проблеме, увођењем ефикасних механизма саветовања, консултације и доношења одлука којима се заинтересоване стране могу обратити без ангажовања судова или медија. Овакви механизми већ постоје за међуетничке и расне односе, али су недовољно развијени када се ради о религијским различитостима, тако да стално морамо да реагујемо у тренутку када проблем кулминира, уместо да проактивно делујемо и решавамо проблеме.

Мултикултурализам и други аспекти етнокултурне различитости

Такође је потребно позабавити се односом између мултикултурализма и друге две етнокултурне мањине – француских Канађана

и аборицинских народа. Политика различитости се данас по правилу спроводи у Канади у три посебна „силоса“ који имају засебне законе, уставне одредбе и државна одељења задужена за а) мултикултурализам који се бави етничким разликама које су последица имиграције; б) федерализам и билингвизам као одговор на француски део Канаде; ц) аборицинска права „првих народа“. (О метафори силоса у вези канадске политике различитости видети Кумлиска 2007b). На много начина је неминовно и згодно да се ове три области и оквири политике држе одвојено. Ниједан пакет мера за спровођење политике различитости не може да обухвати историјски посебна наслеђа и актуелне потребе различитих група у Канади. Међутим, исто тако је важно и разјаснити на који начин се ове три димензије прожимају. Било би тужно, чак трагично, уколико би се показало да се ова три оквира политике међусобно искључују и сударају, тако да свако ко, на пример, подржава права Аборицина или квебешке националне аспирације мора да одбаци мултикултурализам, или обратно.

Ово је било важно питање у полемици око разумне акомодације у Квебеку. Многи квебешки интелектуалци и политичари и даље верују да федерална мултикултурална политика, онако како је то сада сачењено у Канадском закону о мултикултурализму, имплицитно или експлицитно умањује, односно, потцењује квебешке националне аспирације. По нашем мишљењу, ово је погрешна интерпретација, пошто је федерална мултикултурална политика у потпуности усаглашена са посебним статусом за Квебек. Међутим, било би исправно рећи и то да питање односа мултикултурализма и билингвизма, федерализма и квебешког национализма није до краја дефинисано. Слично овоме, важна питања се намећу и у вези односа између мултикултурализма и урбаних Аборицина у неколико западних градова. Имигранти и Аборицини све чешће живе као суседи у различитим стамбеним четвртима и мада се по Уставу на њих примењују различити закони и прописи, у свакодневном животу они деле јавне услуге и јавни простор. Аборицински лидери понекада са подозрењем гледају на мултикултурализам, и упркос томе што не постоји инхерентна опозиција између федералне мултикултуралне политике и аборицинских права, потребно је више радити на њиховој интеракцији.

Расизам и дискриминација

Област у којој се мултикултурализам и права Аборицина преплићу јесу расизам и дискриминација. Наслеђена терминологија „видљивих мањина“ не обухвата све изазове које расизам доноси. Иако аборицински народи не потпадају под видљиве мањине, они су очигледно жртве расизма. Штавише, унутар категорије „видљиве мањине“ постоје важне разлике у карактеру расизма са којима се суочавају. Неколико аутора већ веома дуго тврди да је расизам према

црнцима квалитативно различит у односу на расизам који подносе остале видљиве мањине. А од недавно, различити аутори тврде да су антимуслиманске предрасуде својеврстан облик расизације. Уколико погледамо укупну статистику о томе како се „видљиве мањине“ сналазе, може се десити да не уочимо појавне облике расизма који се дешавају у Канади. Антирасистичке иницијативе могу доста тога да учине за неке групе, али се при том друге групе истовремено могу суочавати са све већим предрасудама. Из примера других земаља знамо да антирасистичке иницијативе често бивају заробљене у превазиђене и неприкладне категорије; на пример, британске антирасистичке иницијативе су се веома дуго односиле према антимуслиманским предрасудама као да се ради о још једном појавном облику антицрначких предрасуда. Неопходно је обезбедити да антирасистички и антидискриминацијски програми уоче нове појавне облике расистичких ставова.

Крајњи резултат ових трендова није ни утопија, коју промовишу неки бранитељи мултикултурализма, нити „ходање у сну према сегрегацији“, сценарио који предвиђају критичари. У суштини, овде се ради о комплексној групи фактора од којих сваки треба да се засебно проучава. Међутим, за први корак на том путу треба оставити по страни свеprisутну тенденцију да се канадско искуство посматра кроз лупу европског отпора према мултикултурализму.

ЛИТЕРАТУРА

- Adams, Michael. 2007. *Unlikely utopia: The surprising triumph of Canadian pluralism*. Toronto: Viking.
- Adyemir, Abdurrahman, and Mikal Skuterud. 2005. Explaining the deteriorating entry earnings of Canada's immigrant cohorts, 1966-2000. *Canadian Journal of Economics* 38 (2): 641-72.
- Back, Les et al. 2002. New labour's white heart: Politics, multiculturalism and the return of assimilation. *Political Quarterly* 72 (4): 445-54.
- Banting, Keith, Thomas Courchene and Leslie Seidle, eds. 2007. *Belonging? Diversity, recognition and shared citizenship in Canada*. Montreal: Institute for Research on Public Policy.
- Banting, Keith and Stuart Soroka. 2007. Federalism, dualism and immigrant integration in Canada. Paper presented to Conference on the federal idea, Institute of intergovernmental relations, Queen's University, Kingston Ontario, October 18-20.
- Berry, J. W., R. Kalin and D. Taylor. 1977. *Multiculturalism and ethnic attitudes in Canada*. Ottawa: Supply and services canada.
- Berry, John, Jean Phinney, David Sam and Paul Vedder. 2006. *Immigrant youth in cultural transition*. Mahwah: Lawrence Erlbaum associates.
- Bird, Karen. 2004. Obstacles to ethnic minority representation in local government in Canada. In *Our diverse cities*, edited by Caroline Andrew. Ottawa: Metropolis and the Federation of Canadian municipalities).

- _____. 2005. The political representation of visible minorities in electoral democracies: A comparison of France, Denmark, and Canada. *Nationalism and Ethnic Politics* 11 (4): 425–65.
- _____. 2007. Patterns of substantive representation among visible minority MPs: Evidence from Canada's house of commons. Prepared for the ECPR joint sessions of workshops, Helsinki, May 7-12, 2007.
- Black, Jerome and Lynda Erickson. 2006. Ethno-racial origins of candidates and electoral performance. *Party Politics* 12 (4): 541–61.
- Black, Jerome and Bruce M. Hicks. 2006. Visible minority candidates in the 2004 federal election. *Canadian Parliamentary Review* 29 (2): 26–31.
- Blake, Donald E. 2003. Environmental determinants of racial attitudes among white Canadians. *Canadian Journal of Political Science* 36 (3): 491–509.
- Blanshay, Linda. 2001. *The nationalisation of ethnicity: A study of the proliferation of national mono-ethnocultural umbrella organisations in Canada* (Ph.D thesis, Department of Sociology, University of Glasgow).
- Bliss, Michael. 2006. Has Canada Failed? *Literary Review of Canada* 14 (2): 3–6.
- Bloemraad, Irene. 2002. The North American naturalization gap. *International Migration Review* 36 (1): 194–229.
- _____. 2006. *Becoming a citizen: Incorporating immigrants and refugees in the United States and Canada*. Berkeley: University of California press.
- Commission de Consultation sur les pratiques d'accommodement reliées aux différences culturelles. 2008. *Building the future: A time for reconciliation* [Bouchard-Taylor report]. Quebec: Government of Quebec.
- Council of Europe, Committee of Ministers. 2008. White paper on intercultural dialogue. CM 2008 30, 2 May 2008.
- Corak, Miles. 2008. Immigration in the long run: The education and earnings mobility of second-generation Canadians. *Choices* 14 (3).
- Dasko, Donna. 2005. Public attitudes towards multiculturalism and bilingualism in Canada. In *Canadian and French perspectives on diversity: Conference proceedings*, edited by Margaret Adsett, Caroline Mallandain and Shannon Stettner. October 16, 2003. Ottawa: Department of Canadian heritage. dsp-psd.pwgsc.gc.ca/Collection/CH36-4-1-2004E.pdf (March 2007).
- Day, Richard. 2000. *Multiculturalism and the history of Canadian diversity*. Toronto: University of Toronto press.
- Entzinger, Han. 2006. The Parallel decline of multiculturalism and the welfare state in the Netherlands. In *Multiculturalism and the Welfare State*, edited by Keith Banting and Will Kymlicka, 177–201. Oxford: Oxford University press.
- Esses, Victoria, G. Hodson & J. F. Dovidio. 2003. Public attitudes toward immigrants and immigration: Determinants and policy implications. In *Canadian immigration policy for the 21st century*, edited by C. M. Beach, A. G. Green & J. G. Reitz, 507–35. Kingston: John Deutsch institute for the study of economic policy.
- Esses, Victoria, J. F. Dovidio, L. M. Jackson & T. L. Armstrong. 2001. The immigration dilemma: The role of perceived group competition, ethnic prejudice, and national identity. *Journal of Social Issues* 57: 389–412.
- Esses, Victoria et al. 2006. Perceptions of national identity and attitudes toward immigrants and immigration in Canada and Germany. *International Journal of Intercultural Relations* 30: 653–69.
- Filson, Glen. 1983. Class and ethnic differences in Canadians' attitudes to native people's rights and immigration. *Canadian Review of Sociology and Anthropology* 20 (4).
- Focus Canada. 2006. *Canadians' attitudes toward muslims*. Toronto: Environics.

- Fortin, Jessica and Peter John Loewen. 2004. Prejudice and asymmetrical opinion structures: Public opinion toward immigration in Canada. Presented at Annual meeting of Canadian political science association, June 3.
- Fulford, Robert. 2006. How we became a land of ghettos. *National Post*, June 12.
- Goodhart, David. 2008. As multiculturalism had its day? *Literary Review of Canada* 16 (3): 3–4.
- Gregg, Allan. 2006. Identity crisis: Multiculturalism a twentieth-century dream becomes a twenty-first century conundrum. *The Walrus* 3 (2).
- Hansen, Randall. 2007. Diversity, integration and the turn from multiculturalism in the United Kingdom. In *Belonging? Diversity, recognition and shared citizenship in Canada*, edited by Keith Banting, Thomas Courchene and Leslie Seidle, 351–86. Montreal: Institute for research on public policy.
- Hiebert, Daniel, Nadine Schuurman and Heather Smith. 2007. Multiculturalism on the ground: The social geography of immigrant and visible minority populations in Montreal, Toronto and Vancouver. Vancouver: Working paper #07-12, RIIM Metropolis British Columbia.
- Howard-Hassmann, Rhoda. 2003. *Compassionate Canadians: Civic leaders discuss human rights*. Toronto: University of Toronto press.
- Howe, Paul. 2007. The political engagement of new Canadians: A comparative perspective. In *Belonging? Diversity, recognition and shared citizenship in Canada*, edited by Keith Banting, Thomas Courchene and Leslie Seidle. Montreal: Institute for research on public policy.
- International social survey program. 2003. *National identity survey*. <http://webapp.icpsr.umich.edu/cocoon/ICPSR-SERIES/00124.xml>
- Jimenez, Marina. 2007. Do ethnic enclaves impede integration? *Globe and Mail*, Feb. 8.
- Joppke, Christian. 2007. Immigrants and civic integration in Western Europe. In *Belonging? Diversity, recognition and shared citizenship in Canada*, edited by Keith Banting, Thomas Courchene and Leslie Seidle, 321–50. Montreal: Institute for research on public policy.
- Jaworsky, John. 1979. *A case study of the Canadian federal government's multiculturalism policy* (MA Thesis, Dept. of Political Science, Carleton University).
- Keeble, Edna. 2005. Immigration, civil liberties and national/homeland security: A comparison between Canada and the United States. *International Journal* 60 (2): 359–74.
- Kesler, Christel and Irene Bloemraad. 2008. Does immigration erode social capital? Paper presented at annual meeting of Canadian political science association, June.
- Koopmans, Ruud, Marco Guigni and Florence Passy. 2005. *Contested citizenship: Immigration and cultural diversity in Europe*. Minneapolis and London: University of Minnesota press.
- Kobayashi, Audrey. 2000. Advocacy from the margins: The role of minority ethnocultural associations in affecting public policy in Canada. In *The non-profit sector in Canada, roles and relationships*, edited by Keith Banting, 229–66. Montreal: McGill-Queen's University press.
- Kordan, Bohdan. 1997. Multiculturalism, citizenship and the Canadian nation. *Canadian Ethnic Studies* 29 (2): 135–43.
- Kymlicka, Will. 2003. Immigration, citizenship, multiculturalism: Exploring the links. In *The politics of migration: Managing opportunity, conflict and change*, edited by Sarah Spencer, 195–208. Oxford: Blackwell, Oxford.
- _____. 2007a. Tester les limites de multiculturalisme libéral? Le cas des tribunaux en droit familial. *Éthique publique* 9 (1) : 27–39.

- _____. 2007b. Ethnocultural diversity in a liberal state: Making sense of the Canadian model(s). In *Belonging? Diversity, recognition and shared citizenship in Canada*, edited by Keith Banting, Thomas Courchene and Leslie Seidle, 39–86. Montreal: Institute for research on public policy.
- _____. 2008a. Review of Paul Sniderman and Louk Hagendoorn: *When ways of life collide: Multiculturalism and its discontent's, perspectives on politics* 6 (4): 804–7.
- _____. 2008b. The three lives of multiculturalism. Delivered as 2008 UBC-Laurier institution multiculturalism lecture, Vancouver, May.
- McAndrew, Marie, Denise Helly and Caroline Tessier. 2005. Pour un débat éclairé sur la politique Canadienne du multiculturalisme: Une analyse de la nature des organismes et des projets Subventionnés (1983-2002). *Politiques et Sociétés* 24 (1): 49–71.
- Meer, Nasar and Tariq Modood. 2009. The multicultural state we're in: Muslims, 'multiculture', and the civic re-balancing of British multiculturalism. *Political Studies* 57 (3): 473–97.
- Milan, Anne and Brian Hamm. 2004. Mixed unions. *Canadian Social Trends* 73 (Ottawa: Statistics Canada, Catalogue no. 11-008-XIE).
- Myles, John and Feng Hou. 2004. Changing colours: Spatial assimilation and racial minority immigrants. *Canadian Journal of Sociology* 29 (1): 29–58.
- Nevitte, Neil and Chris Cochrane. 2007. Support for far-right anti-immigration political parties in advanced industrial states: 1980-2005. General conference of the European consortium for political research. Pisa, Italy (September 6-8).
- OECD. 2006. *Where immigrant students succeed – A comparative review of performance and engagement in PISA 2003*. OECD, Program for international student assessment.
- Pal, Leslie. 1993. *Interests of state: The politics of language, multiculturalism and feminism in Canada*. Montreal: McGill-Queen's University press.
- Palmer, Howard. 2002. Reluctant hosts: Anglo-Canadian views of multiculturalism in the twentieth century. In *Readings in Canadian history: Post-confederation*, sixth Edition, edited by Francis R. Douglas and Donald B. Smith, 116-130. Toronto: Nelson).
- Phillips, Trevor. 2005. After 7/7: Sleepwalking to segregation. London: Commission for racial equality, www.cre.gov.uk.
- Picot, Garnett, Feng Hou and Simon Columbe. 2006. *Chronic low income and low-income dynamics among recent immigrants', business and labour market analysis division*. Ottawa: Statistics Canada.
- Picot, Garnett and Arthur Sweetman. 2005. *The deteriorating economic welfare of immigrants and possible causes*. Analytical studies research paper series No. 262. Ottawa: Statistics Canada.
- Putnam, Robert. 2000. *Bowling alone: The collapse and revival of american community*. New York: Simon & Schuster.
- _____. 2007. *E pluribus unum: Diversity and community in the twenty-first century*. The 2006 Johan Skytte prize lecture. *Scandinavian Political Studies* 30 (2): 137–74.
- Qadeer, Mohammad and Sandeep Kumar. 2006. Ethnic enclaves and social cohesion. *Canadian Journal of Urban Research* 15 (2): 1–17.
- Reitz, Jeffrey and Rupa Banerjee. 2007. racial inequality, social cohesion and policy issues in Canada. In *Belonging? Diversity, recognition and shared citizenship in Canada*, edited by Keith Banting, Thomas Courchene and Leslie Seidle. Montreal: Institute for research on public policy.
- Rogan, Mary. 2008. Girl, interrupted. *Toronto Life* (December).

- Rumbaut, Rubén and Alejandro Portes. 2006. *Ethnicities: Children of immigrants in America*. Berkeley and New York: University of California press and Russell Sage foundation.
- Shaffer, Martha. 1995. Criminal responses to hate-motivated violence: Is bill c-41 tough enough? *McGill Law Journal* 41: 199–250.
- Sides, John and Jack Citrin. 2007. European opinion about immigration: The role of identities, interests and information. *British Journal of Political Science* 37: 477–504.
- Simon, R. and J. Lynch. 1999. A comparative assessment of public opinion toward immigrants and immigration policies. *International Migration Review* 33 (2): 455–67.
- Simon, Rita J. and Keri W. Sikich. 2007. Public attitudes toward immigrants and immigration policies across seven nations. *International Migration Review* 41 (4): 956–62.
- Sniderman, Paul and Louk Hagendoorn. 2007. *When ways of life collide: multiculturalism and its discontents in the Netherlands*. Princeton: Princeton University press.
- Soroka, Stuart, Richard Johnston and Keith Banting. 2005. *Ethnicity, ethnic diversity, networks, and trust*. Paper prepared for delivery at the annual meeting of the Canadian political science association, London Ontario, June 2–4.
- _____. 2006. Ethnicity, trust and the welfare state. In *Social capital, diversity and the welfare state*, edited by Fiona Kay and Richard Johnston, 279–303. Vancouver: University of British Columbia press.
- _____. 2007. Ties that bind: Social cohesion and diversity in Canada. In *Belonging? Diversity, recognition and shared citizenship in Canada*, edited by Keith Banting, Thomas Courchene and Leslie Seidle. Montreal: Institute for research on public policy.
- Soroka, Stuart, John Helliwell and Richard Johnston. 2006. Measuring and modelling interpersonal trust. In Fiona Kay and Richard Johnston, 95–132. Vancouver: University of British Columbia press.
- Statistics Canada. 2003. *Ethnic diversity survey: Portrait of a multicultural society*. Ottawa.
- Tran, Kelly, Stan Kustec and Tina Chui. 2005. Becoming Canadian: Intent, process and outcome. *Canadian Social Trends* 76. Ottawa: Statistics Canada, Catalogue no. 11-008.
- Trudeau, Pierre. 1971. Statement to the House of commons on multiculturalism. House of Commons, *Official Report of Debates*, 28th Parliament, 3rd Session, 8 October, 845–46.
- Uberoi, Varun. 2008. Do policies of multiculturalism change national identities? *Political Quarterly* 79 (3): 404–17.
- Vasta, Ellie. 2007. From ethnic minorities to ethnic majority policy: Multiculturalism and the shift to assimilationism in the Netherlands. *Ethnic and Racial Studies* 30 (5): 713–40.
- Vertovec, Steven and Susanne Wessendorf, eds. 2009. *The multiculturalism backlash european discourses, policies and practices*. London: Routledge.
- Walks, Allan and Larry Bourne. 2006. Ghettos in Canada's cities? Racial segregation, ethnic enclaves and poverty concentrations in Canadian urban areas. *Canadian Geographer* 50 (3): 273–97.
- Weldon, Steven. 2006 The institutional context of tolerance for ethnic minorities: A comparative multilevel analysis of Western Europe. *American Journal of Political Science* 50 (2): 331–49.

- Wilkes, Rima, Neil Guppy and Lily Farris. 2007. Canadian attitudes towards immigration: Individual and contextual influences. *Metropolis British Columbia working paper series No. 07-08*. October.
- Zhou, Min. 2001. Straddling different worlds: The acculturation of Vietnamese refugee children. In *Ethnicities: Children of immigrants in America*, edited by Rubén Rumbaut and Alejandro Portes. Berkeley and New York: University of California press and Russell Sage foundation.
- Zolf, Dorothy. 1989. Comparisons of multicultural broadcasting in Canada and four other countries. *Canadian Ethnic Studies* 21b (2): 13–26.

Текст са енглеског језика превела Милица Живковић

Kit Banting, Vil Kimlika, Kingston, Ontario, Kanada

CANADIAN MULTICULTURALISM: GLOBAL ANXIETIES AND LOCAL DEBATES

Summary

In much of the world, and particularly in Europe, there is a widespread perception that multiculturalism has failed, and Canada has not been immune to these rising global anxieties. A number of commentators have argued that smug complacency is blinding Canadians to growing evidence of stresses and failures in ethnic relations in their country. In this paper, we explore this evolving debate. We briefly review the global backlash against multiculturalism, and why some commentators see warning signs in Canada as well. We then look at the evidence about how the multiculturalism policy in Canada operates, and about trends in immigrant integration and ethnic relations. We show that there are indeed stresses and strains within Canadian multiculturalism, with real issues that require serious attention. But we misdiagnose the problems, and their remedies, if we read the Canadian experience through the lens of the European debate.

Key Words: multiculturalism policy, global context, Canadian model, immigrant integration, ethnic relations